

УДК 338.486.4

О.М. Кальченко, ст. викладач

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

У статті розглянуто сутність та структура інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємств туристичної галузі, методичні засади його оцінки та проведено діагностику інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємств туристичної сфери України.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання виникає об'єктивна необхідність активізації процесів інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств туристичної сфери, що є одним з ключових факторів посилення їх конкурентоспроможності, підвищення якості туристичних послуг та нарощування темпів соціально-економічного зростання галузі. Розв'язання проблем, які стоять перед туристичними підприємствами, багато в чому залежать від того, як будуть використовуватись наявні ресурси і реалізовуватись передумови для здійснення інноваційно-інвестиційних процесів у туристичній галузі. Для розробки і впровадження інновацій туристичними підприємствами та їх фінансового забезпечення необхідні певні потенціали, тому можна сказати, що характер інноваційно-інвестиційного розвитку туристичних підприємств залежить від їх інноваційно-інвестиційного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх публікацій свідчить про значні здобутки зарубіжних та вітчизняних учених у дослідженні інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств, сутності інноваційного й інвестиційного потенціалу та методологічних підходів до його оцінки. Йдеться про праці таких учених, як Д. Андріанов, В. Бочаров, В. Геєць, Е. Забарна, Н. Мешко, І. Рєпіна, Д. Черваньов та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на існування великої кількості теоретичних і методологічних розробок науковців з проблем оцінювання аспектів інноваційно-інвестиційного розвитку господарюючих суб'єктів, потребують удосконалення теоретичні та практичні підходи до оцінки інноваційно-інвестиційного потенціалу туристичних підприємств на основі врахування стану його складових і адаптації методів та показників оцінки до властивостей туристичного бізнесу.

Метою статті є обґрунтування поняття, структури й оцінка стану інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємств туристичної галузі.

Виклад основного матеріалу. Поняття "потенціал" походить від латинського слова "potentia", яке означає силу, можливість, здатність, що існує в прихованому вигляді і здатну проявитися при певних умовах [2]. У спеціальному розумінні – це ступінь можливого прояву будь-якої дії, функції [7]. У більш широкому сенсі потенціал – це сукупність наявних факторів, які можуть бути використані та приведені в дію для досягнення певної цілі або результату.

Зазначені трактування дефініції «потенціал» дають змогу зрозуміти його природу та основну сутність. Ця сутність розкривається через три взаємопов'язані та взаємозалежні ознаки. Перша – це його зміст: засоби, запаси, ресурси. Друга – це здатність, можливість та необхідність мобілізації цих ресурсів та засобів. А третя – це мета, ціль мобілізації і використання вищезазначених ресурсів. Відтак, реалізація поняття потенціал, як і інноваційно-інвестиційний потенціал, потребує всіх трьох його складових [9].

Категорія «інноваційно-інвестиційний потенціал» стала об'єктом дослідження зарубіжних науковців у середині 70-х рр. ХХ ст. Найчастіше науковці розкривають сутність інноваційно-інвестиційного потенціалу шляхом аналізу його структури. При цьому в

структурі інноваційно-інвестиційного потенціалу виділяють дві його підсистеми – інноваційний та інвестиційний потенціали.

І. Балабанов зазначає, що «інноваційний потенціал – це сукупність різних видів ресурсів, включаючи матеріальні, фінансові, інтелектуальні, науково-технічні й інші ресурси, необхідні для здійснення інноваційної діяльності» [1].

Іншою підсистемою інноваційно-інвестиційного потенціалу є його інвестиційний потенціал. У наукових працях інвестиційний потенціал часто ототожнюється з ресурсами, що дозволяє виділити основний його елемент – інвестиційні ресурси [9].

Інвестиційний потенціал органічно співіснує з інноваційним потенціалом взаємоповнюючи один одного. Діалектика взаємодії інноваційного та інвестиційного потенціалу полягає в тому, що реалізація інвестиційного потенціалу здатна забезпечити перехід від економічного зростання до інтенсивного економічного розвитку лише за умови залучення та використання інноваційного потенціалу. В свою чергу, інноваційний процес, генерування новачій та трансфер інновацій економічно обґрунтовані та можливі лише за наявності інвестиційних ресурсів [9].

Проведений аналіз сутності інноваційно-інвестиційного потенціалу засвідчує, що дослідженню цієї дефініції в економічній літературі приділяється недостатньо уваги. Вітчизняний науковець Н. Мешко розглядає інвестиційно-інноваційний потенціал регіону як максимальну спроможність суб'єктів ринку та складових фінансової інфраструктури генерувати інвестиційні ресурси та трансформувати їх в інноваційні продукти, ефективно використовуючи характерні регіональні особливості і забезпечуючи стале економічне зростання та реалізацію соціально-економічних програм регіону [5].

Е. Забарна трактує інноваційно-інвестиційний потенціал як здатність господарської одиниці розвиватися на власній основі в майбутньому, що підкріплена сукупністю наявних ліквідних ресурсів і можливостей економіки їх використовувати на фінансування інвестицій з метою динамічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності [3].

Таким чином, на нашу думку, інноваційно-інвестиційний потенціал туристичних підприємств можна визначити як систему інноваційно-інвестиційних ресурсів, факторів та умов, що створюють можливості для здійснення інноваційно-інвестиційної діяльності підприємствами туристичної галузі, акумуляції та освоєння інвестиційних коштів з метою забезпечення їх інноваційного розвитку і розширеного відтворення та досягнення конкурентних переваг [4].

Детальний аналіз структури інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів господарювання дозволив дійти висновку, що єдиної точки зору щодо його структури не існує, більш того, існуючі підходи до його формування є недосконалими, а структурні елементи інноваційно-інвестиційного потенціалу потребують уточнення. Інноваційно-інвестиційний потенціал туристичних підприємств включає дві складові – інноваційний потенціал та інвестиційний потенціал [4] (рис. 1), які формуються під впливом фінансового потенціалу, науково-методичного, матеріально-технічного, трудового, організаційно-управлінського, інформаційного та природно-рекреаційного.

На основі проведених досліджень визначено, що системно встановити зв'язки між окремими складовими елементами економічного потенціалу господарської одиниці, визначити рівень його розвитку, обґрунтувати відповідні заходи із підвищення ефективності функціонування досліджуваного об'єкта дозволяє графоаналітична модель діагностики потенціалу, запропонована у працях О.С. Федоніна, І.М. Репіної [8].

Провівши удосконалення окремих аспектів вказаної моделі, було розроблено алгоритм оцінювання інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємств сфери туризму. Зокрема, кожна складова інноваційно-інвестиційного потенціалу туристичних підприємств пов'язується з відповідним функціональним блоком показників, включених до

опрацьованої О.С. Федоніним, І.М. Репіною графоаналітичної моделі: фінанси, виробництво та збут продукції, маркетинг, організаційна структура та менеджмент.

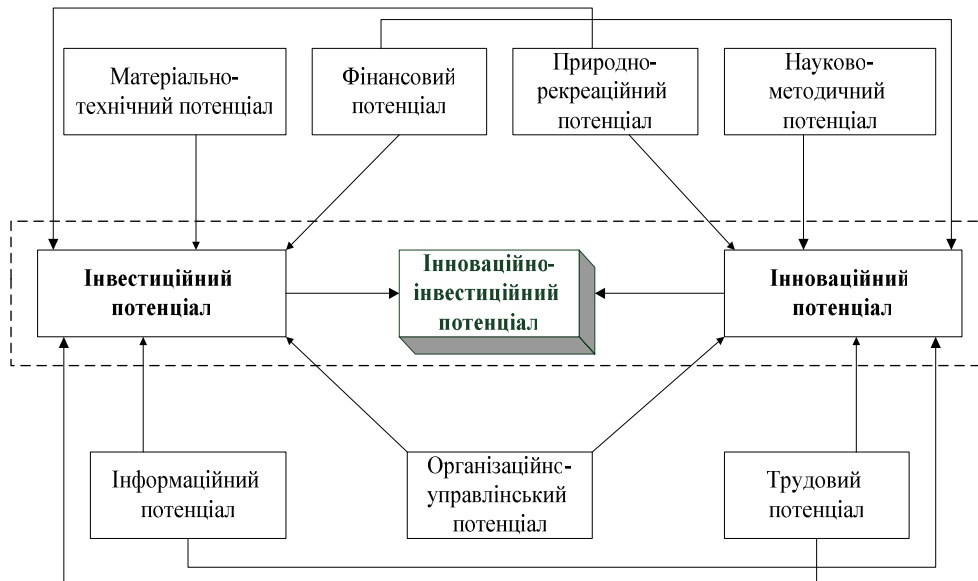

Рис. 1. Складові інноваційно-інвестиційного потенціалу туристичних підприємств

Також запропонований алгоритм передбачає застосування удосконаленої системи показників, які характеризують діяльність туристичних підприємств та задовольняють наступні вимоги: охоплення всіх сторін діяльності підприємств та уникнення дублювання. Так, для оцінювання інноваційно-інвестиційного потенціалу туристичних підприємств запропоновано використати показники обсягів інвестицій у туристичну сферу, масштабів державної фінансової підтримки, фінансових результатів від здійснення господарської діяльності, продуктивність та ефективність діяльності туристичних підприємств та ін. Показники по кожному функціональному блоку ми обирали виходячи з обсягу інформації, що пропонується офіційною державною статистикою.

Дослідження стану складових інноваційно-інвестиційного потенціалу вітчизняних туристичних підприємств на основі даних Державної служби статистики України дозволило здійснити розподіл елементів інноваційно-інвестиційного потенціалу за визначеними О.С. Федоніним, І.М. Репіною функціональними блоками і провести їх оцінку за удосконаленою системою показників (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл складових інноваційно-інвестиційного потенціалу туристичних підприємств за функціональними блоками

Функціональні блоки для оцінювання інноваційно-інвестиційного потенціалу	Складові інноваційно-інвестиційного потенціалу	Показники для оцінювання інноваційно-інвестиційного потенціалу
1	2	3
Фінанси	Фінансовий потенціал	Обсяги інвестицій у туристичну сферу (враховуючи інвестиції в суміжні галузі)
		Обсяги фінансування туризму за рахунок коштів державного бюджету
		Фінансовий результат від здійснення господарської діяльності туристичними підприємствами
		Обсяги інвестицій у діяльність готелів та ресторанів
		Обсяг інвестицій у додаткові транспортні послуги та допоміжні операції

Продовження таблиці 1

1	2	3
Виробництво та збут продукції	Матеріально-технічний потенціал	Кількість туристів, обслугованих туристичними підприємствами
		Обсяг наданих туристичних послуг у розрахунку на одне туристичне підприємство
		Кількість підприємств готельного типу
		Кількість санаторно-курортних та оздоровчих закладів
	Природно-рекреаційний потенціал	Кількість заповідників і природних національних парків
		Площа заповідників і національних парків
Маркетинг	Науково-методичний потенціал	Кількість працівників наукових організацій
		Обсяг фінансування наукових та науково-технічних робіт
		Фінансування прикладних розробок у сфері туризму з державного бюджету
	Інформаційний потенціал	Обсяг реалізації рекламних послуг
		Рівень використання інформаційних технологій
		Забезпеченість засобами зв'язку
Організаційна структура та менеджмент	Трудовий та організаційно-управлінський потенціал	Кількість зайнятих на туристичних підприємствах
		Кількість зайнятого населення на готельних підприємствах та в ресторанах

Алгоритм графоаналітичного методу оцінки інноваційно-інвестиційного потенціалу туристичних підприємств, побудований на основі [6], можна представити так:

1. Вихідні дані подаються у вигляді матриці (a_{ij}) , тобто таблиці, де в рядках записані номери показників $(i=1, 2, 3, \dots, n)$, а в стовпцях – періоди часу, за який проводиться аналіз $(j = 1, 2, 3, \dots, m)$.

2. За кожним показником визначається найкраще значення показника серед всіх значень за весь аналізований період. З найкращим значенням показника порівнюють показники за інші періоди шляхом розрахунку відносних оцінок показників (δ_{ji}) . Вони розраховуються за формулами:

$$\delta_{ji} = \frac{P_{ji}}{P_{\max}}, \quad (1)$$

якщо більшому значенню показника надається перевага,

$$\delta_{ji} = \frac{P_{\min}}{P_{ji}}, \quad (2)$$

якщо меншому значенню показника надається перевага,

де P_{ji} – значення i -го показника за j -ий період; $P_{\max}$ – найбільше значення показника (коефіцієнта) за весь аналізований період; $P_{\min}$ – найменше значення показника (коефіцієнта) за весь аналізований період.

3. Наступним етапом є визначення ваги кожного i -го показника j -ого періоду (B_{ji}) в k -му функціональному блоці показників.

4. Для кожного j -ого періоду знаходиться оцінка кожного k -ого функціонального блоку показників R_{jk} за формулою:

$$R_{jk} = \sum_{i=1}^{n_k} \delta_{ji} \cdot B_{ji} \cdot 100, \quad (3)$$

де n_k – кількість показників у виділеному k -му функціональному блоці; B_{ji} – вага i -го показника в j -ому періоді; δ_{ji} – відносна оцінка i -го показника j -ого періоду.

Аналогічні розрахунки виконуються для всіх порівнюваних періодів.

5. Отримані оцінки R_{jk} трансформуються у довжину вектора, що створює квадрат потенціалу підприємств. При цьому, максимально можливій оцінці відповідає точка на зовнішній межі квадрату – 100 ум. од.

6. Визначивши довжину всіх векторів створюється квадрат потенціалу для кожного періоду.

Квадрат потенціалу має чотири зони відповідно до функціональних блоків (k), які застосовані у розглянутій системі показників, та чотири вектори, що його створюють.

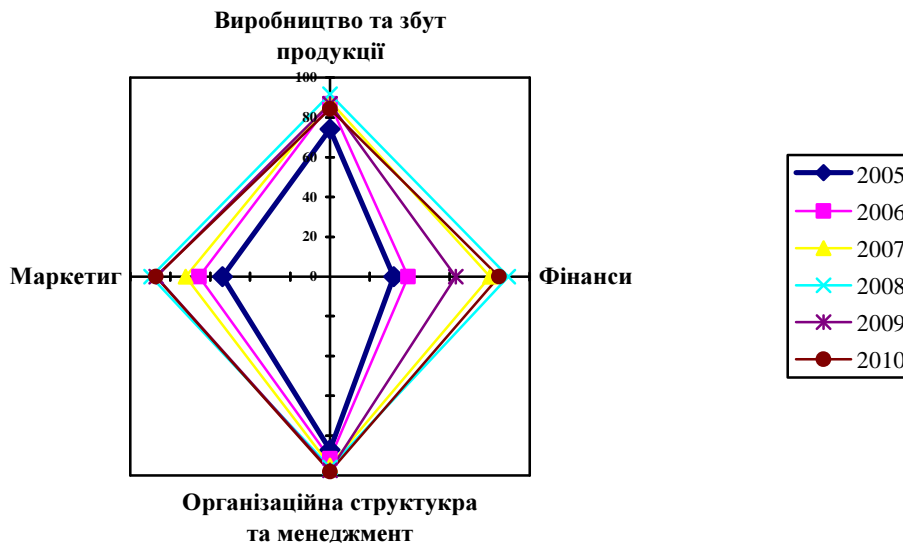
На основі цього алгоритму та удосконаленої системи показників, провівши відповідні розрахунки, отримуємо дані для побудови квадрату інноваційно-інвестиційного потенціалу туристичних підприємств (таблиця 2).

Таблиця 2

Оцінка функціональних блоків квадрату інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємств туристичної галузі

Функціональний блок	R_{05}	R_{06}	R_{07}	R_{08}	R_{09}	R_{10}
Фінанси	32,0	39,0	80,1	89,2	62,9	84,6
Виробництво та збут продукції	74,2	86,8	88,1	91,7	86,8	84,2
Маркетинг	53,7	65,5	72,2	89,6	87,0	87,2
Організаційна структура та менеджмент	87,0	91,5	95,0	96,0	97,5	98,0

Наведені в таблиці 2 оцінки функціональних блоків трансформуються у довжину векторів, що утворюють квадрати інноваційно-інвестиційного потенціалу туристичних підприємств України за 2005-2010 роки (рис. 2).

Рис. 2. Квадрат інноваційно-інвестиційного потенціалу туристичних підприємств за 2005-2010 рр.

Аналіз рис. 2 дозволяє зробити висновок про те, що форма квадрата інноваційно-інвестиційного потенціалу туристичних підприємств України є неоптимальною: вектори в різні періоди розвинені по-різному. В останні роки найбільшого розвитку дістали функціональні блоки „Організаційна структура і менеджмент” та „Маркетинг”. Це пов’язано з активізацією маркетингової діяльності та менеджменту туристичних підприємств під час фінансової кризи. Блоки „Фінанси” та „Виробництво і збут продукції” дістали найбільшого розвитку в 2008 році. Це викликано тим, що в цей період туристична галузь отримала найбільші обсяги інвестицій у порівнянні з іншими роками, найбі-

льше фінансування з державного бюджету, мала найбільші обсяги прибутку та найвищу ефективність роботи.

Висновки і пропозиції. Таким чином, використання алгоритму оцінювання інноваційно-інвестиційного потенціалу туристичних підприємств України, який розроблено на основі удосконалення графоаналітичної моделі „Квадрат потенціалу”, дало можливість встановити, що інноваційно-інвестиційний потенціал вітчизняних підприємств туристичної галузі має недостатні розміри, а його структура є незбалансованою. Дослідження стану складових функціональних блоків за 2010 рік дозволяє зробити висновок про те, що найбільш розвиненими елементами інноваційно-інвестиційного потенціалу туристичних підприємств є науково-методичний та інформаційний, достатньо розвиненими – організаційно-управлінський, матеріально-технічний, природно-рекреаційний та трудовий, найменш розвиненими – фінансовий потенціал. Таке становище вимагає активізації інноваційно-інвестиційної діяльності туристичних підприємств, підвищення інвестиційної привабливості туристичної сфери, створення сприятливих умов для залучення інвестицій.

Список використаних джерел

1. Балабанов И. Т. Краткий курс инновационного менеджмента: [учебное пособие] / И. Т. Балабанов. – СПб., 2000. – 350 с.
2. Большая советская энциклопедия: в 30 томах / [гл. ред. А. М. Прохоров]. – М.: Советская энциклопедия, – 1975. – Т. 20. – 608 с.
3. Забарна Е. М. Інноваційно-інвестиційний фактор економічного розвитку України / Е. М. Забарна. – О.: Ін-т проблем ринку та екон.-екол. досліджень НАН України, 2006. – 304 с.
4. Кальченко О. М. Складові інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємств туристичної галузі / О. М. Кальченко // Теоретико-методологічні і науково-практичні засади інвестиційного, фінансового та облікового забезпечення розвитку економіки: матер. міжнар. наук.-практ. ынтернет-конф., ПДАТУ, м. Кам'янець-Подільський. – Тернопіль: Крок, 2011. – Ч. 1. – 372 с.
5. Мешко Н. П. Інвестиційно-інноваційний потенціал регіону: критерії оцінки та проблеми формування / Н. П. Мешко // Економічний простір. – 2008. – № 10. – С. 78-88.
6. Прокопенко О. В. Методичні вказівки до виконання курсової роботи з курсу «Управління потенціалом підприємства» для студентів економічних спеціальностей заочної форми навчання / О. В. Прокопенко, Ю. С. Шипуліна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <ftp://lib.sumdu.edu.ua/rio/2004/m730.pdf>.
7. Словарь русского языка: в 4 т. / РАН; Ин-т лингвист. исследований; [гл. ред. А. П. Евгеньева]. – М.: Рус. язык: полиграф ресурсы. Т. 3: П-Р / ред. Е. А. Иванникова, 1999. – 749 с.
8. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: [навч. посіб.] / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексюк. – К.: КНЕУ, 2006. – 316 с.
9. Юхновський І. В. Сутність та структура інноваційно-інвестиційного потенціалу економіки: основні підходи та напрями формування / І. В. Юхновський // Український соціум. – 2010. – № 2. – С. 159-171.